

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Nationaal Contactpunt
OESO-richtlijnen voor
Multinationale Ondernemingen

Jaarverslag 2012/2013

Nationaal Contactpunt

OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen

Jaarverslag 2012/2013

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
1 Wat zijn de OESO-richtlijnen en het NCP?	6
2 De OESO-richtlijnen voor het voetlicht	10
3 Meldingen bij het Nederlandse NCP	14
4 Proactieve agenda & internationale samenwerking NCP's	24
5 Organisatie NCP	28
6 Vooruitblik 2014	32

Voorwoord

Elk jaar in juni rapporteren de Nationale Contactpunten van de landen die de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen onderschrijven aan de OESO in Parijs. Die rapportages zijn openbaar, maar deze rapportages hebben tegelijkertijd door hun formele karakter een beperkt bereik.¹ Daarom publiceren we nu dit publieksjaarverslag, dat op sommige elementen iets verder terug en vooruit kijkt dan het afgelopen OESO jaar dat loopt van juli 2012 tot en met juni 2013.

Een aantal algemene punten dat terug komt in dit verslag, wil ik hier graag alvast kort belichten.

In de afgelopen jaren is veel gesproken over *functional equivalence* tussen de 46 Nationale Contactpunten, maar we zijn nog maar aan het begin van een lang en wellicht ook moeizaam proces. In de meeste landen bestaat geen onafhankelijk functionerend orgaan dat meldingen kan behandelen. Dat is geen verplicht onderdeel van de laatste herziening van de Richtlijnen in 2011. De ontwikkelingen op dit gebied in het Verenigd Koninkrijk en in Nederland, later gevolgd door Noorwegen en Denemarken, zijn daarmee nog lang geen gemeengoed. Grote landen als bijvoorbeeld Duitsland, Japan en de Verenigde Staten zijn wel in beweging gekomen door betrokkenheid van stakeholder organisaties te aanvaarden, maar ervaring met onafhankelijke beoordeling is er nog maar beperkt.

| 4 |

Een Nationaal Contactpunt (NCP) levert een bijdrage aan de voorlichting over de OESO-richtlijnen en behandelt meldingen van mogelijke niet-naleving van de Richtlijnen. Het NCP doet echter niet aan klachtenbehandeling maar behandelt meldingen juist met het oog op betere toekomstige implementatie van de Richtlijnen door het betreffende bedrijf én door andere bedrijven die van de uitspraken van het NCP kunnen leren. Naleving van de Richtlijnen is formeel een vrijwillige zaak voor bedrijven, maar dit is niet vrijblijvend.

Het Nederlandse NCP neemt zijn opdracht serieus. Onze praktijk van de afgelopen jaren laat zien dat we, waar maar enigszins mogelijk is, onze “good offices” aan bieden: een aanbod om met de betrokken partijen in gesprek te gaan om te komen tot een mogelijke oplossing. Immers, ook in al lang vast zittende zaken kan discussie tussen een bedrijf en melders belangrijke gevolgen hebben voor de toekomstige toepassing van de Richtlijnen, ook al wordt in de voorliggende zaak geen overeenstemming bereikt.

Ten slotte, een NCP is een overheidsinstrument dat functioneert in een politieke context. Het is geen semi-juridisch orgaan en geen ombudsman. Zijn instrumenten zijn beperkt tot de inzet van bemiddeling, het zo nodig doen van onderzoek met instemming van de partijen en het publiceren van “initial” en “final statements” in het kader van de behandeling van meldingen. Wij hebben de grenzen van de mogelijkheden van deze instrumenten bepaald nog niet als hindernis ervaren.

mr. F.W.R. Evers
Voorzitter NCP Nederland

¹ deze rapportages zijn online te vinden op <http://www.oesorichtlijnen.nl/ncp/jaarverslagen-en-peer-review/>

Voorgesteld: de onafhankelijke leden van het Nationaal Contactpunt

Frans Evers

“Ik verwacht dat steeds meer internationaal opererende bedrijven begrijpen dat hun bijdrage aan duurzame ontwikkeling van de samenleving ook in hun eigen belang is. Het NCP is in staat hen daarbij te helpen.”

Herman Mulder

“Mijn missie als lid van het Nationaal Contactpunt zie ik in het versterken van de praktijk van het bedrijfsleven. Een belangrijk resultaat hierbij vind ik de wake-up call voor de financiële sector: ook op hen zijn de OESO-richtlijnen van toepassing. En deze sector wordt daarom steeds vaker aangesproken op deze verantwoordelijkheid, zoals was te zien in de melding rond POSCO.”

Lodewijk de Waal

“Vanuit mijn achtergrond bij de vakbond en betrokkenheid bij diverse niet-gouvernementele organisaties geloof ik erg in het oplossingsgerichte karakter van het NCP-werk. Je kunt immers eindeloos van mening verschillen over het verleden, maar alleen de toekomst kan je veranderen. Zonder ernstige schendingen weg te redeneren, ligt voor mij sterk de nadruk op het “forward looking” karakter van de OESO-richtlijnen.”

Maartje van Putten

“Het toetsen, ofwel ‘bij de les houden’, van de private sector is een uitdagende taak en sluit aan bij mijn ervaring op het terrein van MVO in met name de financiële sector. Als nieuw aangetreden lid van het NCP draag ik graag bij aan het versterken van het NCP proces en meer bekendheid geven aan het werk van het Nederlandse NCP.”

1

Wat zijn de OESO-richtlijnen en het NCP?

Wat zijn de OESO-richtlijnen?

De OESO-richtlijnen maken duidelijk wat de Nederlandse overheid (en 45 andere landen) van bedrijven verwacht bij het internationaal zakendoen op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). Ze bieden handvatten voor bedrijven om met kwesties om te gaan zoals ketenverantwoordelijkheid, mensenrechten, kinderarbeid, milieu en corruptie. Hierdoor wordt de omgang met deze thema's steeds verder ingebed binnen de bedrijfsvoering van organisaties.

De OESO-richtlijnen zijn in Nederland belangrijk en vormen daarmee het uitgangspunt voor het Nederlandse internationaal MVO-beleid². In Nederland is naleving van de OESO-richtlijnen bijvoorbeeld ook een voorwaarde voor het verkrijgen van (financiële) overheids-ondersteuning bij internationale handels- en investeringsactiviteiten.

In 2011 zijn de OESO-richtlijnen (opgesteld in 1976, en eerder herzien in 2000) aangepast aan de laatste ontwikkelingen op het gebied van internationaal MVO en ketenverantwoordelijkheid, zoals de UN Guiding Principles on Business and Human Rights. De Richtlijnen worden momenteel onderschreven door 46 landen – en dit aantal is groeiende. Hiermee zijn ze de enige door overheden onderschreven MVO-richtlijnen voor internationaal ondernemen en het enige kader dat een geschillenbeslechtingsstelsel bevat.

171

Wat is het Nationaal Contactpunt?

Alle 46 landen die de OESO-richtlijnen onderschrijven, beschikken over een Nationaal Contactpunt (NCP). Een NCP heeft de volgende twee hoofdtaken:

- Bedrijven bekend maken met de OESO-richtlijnen en de toepassing ervan bevorderen;
- Meldingen van personen, maatschappelijke organisaties en bedrijven behandelen die een meningsverschil hebben over de toepassing van de Richtlijnen.

Dit betekent dat het NCP bedrijven ondersteunt met het in de praktijk brengen van de OESO-richtlijnen. Dit doet het NCP bijvoorbeeld door informatie over de Richtlijnen beschikbaar te stellen, door evenementen (mede) te organiseren en door vragen van bedrijven en andere stakeholders over de toepassing van de Richtlijnen te beantwoorden. Daarnaast draagt de behandeling van meldingen er toe bij dat niet alleen bij het bedrijf waar de melding betrekking op heeft de OESO-richtlijnen in de toekomst effectiever toegepast worden, maar kan deze uitkomst een bredere werking hebben op een sector of branche met betrekking tot de implementatie van de Richtlijnen.

² Op 28 juni 2013 is de Beleidsbrief “Maatschappelijk verantwoord ondernemen loont” gepubliceerd die het Nederlandse (I)MVO beleid uiteenzet (Kamerstuk 26485 nr. 166).

Structuur

Het Nederlandse NCP bestaat uit vier onafhankelijke leden: mr. Frans Evers (voorzitter), mr. Herman Mulder, de heer Lodewijk de Waal en mevrouw dr. Maartje van Putten. Het Nederlandse NCP wordt ondersteund door vier ambtelijke adviserende leden namens de meest betrokken ministeries.

Momenteel zijn de adviserende leden:

- Elsbeth Akkerman namens het ministerie van Buitenlandse Zaken (Directie Internationale Marktordening & Handelspolitiek; vertegenwoordigt ook het ministerie van Economische Zaken)
- Pascal Grotenhuis namens het ministerie van Buitenlandse Zaken (Directie Duurzame Economische Ontwikkeling)
- Aart-Jan Bette namens het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (Directie Internationale Zaken)
- Herman Bavinck namens het ministerie van Infrastructuur en Milieu (Directie Internationaal)

Het NCP onderhoudt regelmatig contact met de belangrijkste stakeholders. In Nederland zijn deze vertegenwoordigd door VNO-NCW (het bedrijfsleven), FNV (de vakbeweging) en OECD Watch (verenigde maatschappelijke organisaties). Deze stakeholders komen elke 3 maanden bijeen met de leden van het NCP in het zogenaamde NCP+ overleg: een platform om recente ontwikkelingen rond de OESO-richtlijnen en het functioneren van het NCP met deze partijen te bespreken.

Het secretariaat van het NCP is gevestigd bij het ministerie van Buitenlandse Zaken. De minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingszaken, Liliane Ploumen, is politiek verantwoordelijk voor het functioneren van het NCP.

In zijn werkzaamheden hanteert het NCP de volgende basiscriteria:

Zichtbaarheid betekent dat het NCP groot belang hecht aan het zijn voorlichtende taak om de bekendheid van de OESO-richtlijnen en de toepasbaarheid ervan te vergroten.

Toegankelijkheid houdt in dat het NCP goed bereikbaar is en open staat voor overleg met partijen en stakeholders.

Transparantie betekent dat het NCP transparantie over het proces van behandeling en bemiddeling nastreeft. Het betekent niet dat het NCP transparant is over de inhoud van bemiddeling, aangezien bemiddeling gebaat is bij vertrouwelijkheid.

Verantwoording betekent dat het NCP actief naar buiten treedt om de bekendheid van de Richtlijnen te vergroten en helder communiceert over zijn activiteiten, bijvoorbeeld in de vorm van een jaarverslag of via het uitwisselen van ervaringen tussen NCP's onderling.

2

De OESO-richtlijnen voor het voetlicht

“Wanneer u zakelijk internationaal actief bent, doe dit op een maatschappelijk verantwoorde manier: maak hiervoor gebruik van de OESO-richtlijnen. Zijn er vragen of onduidelijkheden over de toepassing van de OESO-richtlijnen (vanuit een bedrijf of een andere stakeholder)? Neem contact op met het Nederlandse Nationaal Contactpunt.”

Met deze kernboodschap heeft het NCP dit jaar zijn focus op voorlichting over de OESO-richtlijnen en het werk van het NCP versterkt.

Begin 2013 is hiervoor een plan opgesteld om de vraag te beantwoorden: hoe kunnen de OESO-richtlijnen het beste voor het voetlicht gebracht worden?

De belangrijkste doelgroepen die in dit plan worden onderscheiden zijn grote Nederlandse multinationals, het MKB en maatschappelijke organisaties, naast het (internationale) veld van NCP's, overheden en media. De verschillende acties zijn ook zoveel mogelijk toegespitst op deze groepen.

Met nieuw materiaal

Veel van het beschikbare informatiemateriaal over de OESO-richtlijnen en het NCP was toe aan een vernieuwing, waar ook de ‘politieke verhuizing’ van EZ naar BZ aan bijdroeg. Dit heeft er toe geleid dat een nieuwe vormgevingsstijl is ontwikkeld waar verschillende publicaties nu stuk voor stuk in worden omgezet of nieuw worden ontwikkeld. Zo zijn bijvoorbeeld de factsheet en de brochure in de zomer van 2013 aangepast in deze nieuwe stijl: deze sluit aan bij de Rijkshuisstijl van de Nederlandse Rijksoverheid waarbij het NCP duidelijk herkenbaar is als afzender.

| 11 |

Gedurende 2013 zullen ook andere middelen in deze stijl worden gebracht, waaronder de website van het NCP (te vinden op www.oesorichtlijnen.nl).

Naast deze ‘traditionele’ middelen wordt ook gezocht naar andere manieren om het verhaal van de OESO-richtlijnen helder te vertellen. Een resultaat daarvan is een korte informatieve film, waarin NCP-leden, maar juist ook een aantal stakeholders en andere betrokkenen vertellen over het belang van de Richtlijnen en wat ze betekenen voor bedrijven en maatschappelijke organisaties.

Daarnaast gaat het NCP steeds meer online, en is het laatste nieuws op Twitter te volgen via [@oesorichtlijnen](https://twitter.com/oesorichtlijnen)

Het podium op

Meestal werkt de boodschap het beste als deze persoonlijk wordt overgebracht: door inspirerende sprekers, over relevante thema's en met een interessant netwerk. De leden van het NCP zijn regelmatig op pad om bij partnerorganisaties te vertellen over het belang van de OESO-richtlijnen.

Soms is dit voor een specifieke groep uit een bepaalde sector, zoals tijdens het congres *Groen is de Rode Draad* voor de textielsector in juni 2013. Deze middag ging voorzitter Frans Evers in gesprek met de zaal over het thema transparantie in de textielsector.

Dit kan ook aan de hand van verschillende thema's worden gedaan, zoals bij de *stakeholderdialog* tijdens het jaarcongres ISO26000 op 16 april in Maarsse. Op deze dag leidde NCP-lid Lodewijk de Waal, samen met expert Heleen van den Berg, twee workshops waar door middel van een rollenspel geïllustreerd werd welke bemiddelingsrol het NCP kan spelen om verschillende partijen met elkaar in gesprek te brengen.

Een ander voorbeeld hiervan is een aantal trainingen dat het NCP in 2013 (juni en oktober) heeft verzorgd over MVO en de OESO-richtlijnen in samenwerking met de Stichting Multinationale Ondernemingsradenoverleg (MNO). Deze trainingen richtten zich op leden van verschillende ondernemingsraden om hen zo te trainen in het vergroten van hun bijdragen bij het beleid op MVO binnen hun onderneming.

| 12 |

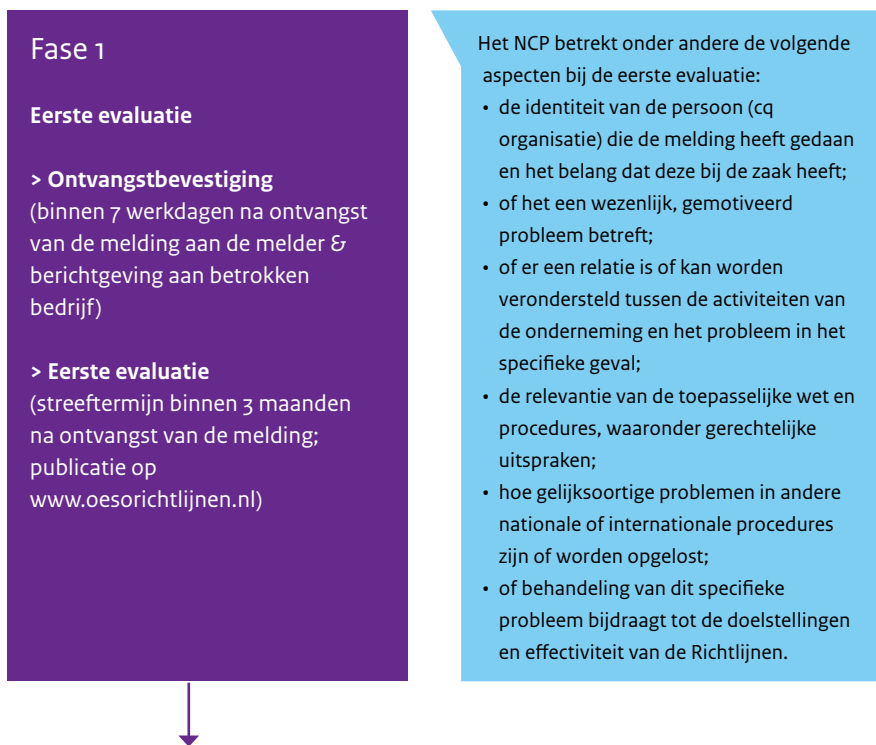
Om specifieke thema's binnen de OESO-richtlijnen onder de aandacht te brengen en de diverse stakeholders van het NCP bij elkaar te brengen, organiseert het NCP twee keer per jaar brede stakeholderbijeenkomsten. Deze staan veelal in het teken van een onderwerp waarvan bekend is dat dit lastig is voor bedrijven om mee om te gaan. In november 2012 werd het thema vakbondsvrijheid behandeld en in juni 2013 ging de discussie over transparantie. In november 2013 werkte het NCP samen met MVO Nederland bij de organisatie van een brede stakeholderbijeenkomst, die deze keer inging op de vraag hoe ook kleinere bedrijven verantwoord kunnen ondernemen in het buitenland met de OESO-richtlijnen.

3

Meldingen bij het Nederlandse NCP

Een belangrijke taak van het NCP is het behandelen van meldingen van personen, maatschappelijke organisaties en bedrijven die een meningsverschil hebben over de toepassing van de Richtlijnen. De mogelijkheid om hiervan een melding te doen, is een onderscheidend kenmerk van de OESO-richtlijnen ten opzichte van andere MVO-richtlijnen. Het NCP probeert bij een melding partijen bij te staan om gezamenlijk te komen tot een oplossing van het probleem, bijvoorbeeld door bemiddeling via het NCP zelf of via een derde partij.

De behandeling van een melding volgt een vaste procedure.

Fase 2

Dialoog / nader onderzoek

(streeftermijn binnen 6 maanden na afronding van de eerste evaluatie)

- Vanuit het NCP worden 2 behandelaars aangewezen, die met betrokken partijen een 'terms of reference' afspreken voor vervolg van de vertrouwelijke procedure.
- Overleg tussen bedrijf en stakeholders kan op verschillende manieren vormgegeven worden, bijvoorbeeld een dialoog of mediation – evt. met een externe mediator of conciliator.
- Deze fase eindigt wanneer partijen tot een gezamenlijk gedragen oplossing zijn gekomen; of wanneer het NCP concludeert dat een dergelijke oplossing niet op redelijke termijn valt te voorzien.

Fase 3

Eindverklaring

(Streeftermijn binnen 3 maanden na afronding van nader onderzoek/dialoofase; publicatie op www.oesorichtlijnen.nl met reactie van Minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking)

- Het NCP maakt de resultaten van de procedure openbaar in een eindverklaring. Vertrouwelijke gegevens worden hiervoor niet gebruikt.
- Indien er een overeenkomst is bereikt verwijst het NCP daar naar in de eindverklaring.
- Mocht er geen overeenstemming bereikt zijn dan zal het NCP in zijn eindverklaring een kwalificatie geven van het verloop van het proces en aanbevelingen doen voor de naleving van de Richtlijnen.

Nazorg (eventueel)

Het NCP verzoekt de betrokken partijen om het NCP van informatie te voorzien over eventuele voortgang van de implementatie van de gemaakte afspraken en/of aanbevelingen.

In de periode 2012/13 heeft het NCP vier meldingen ontvangen. Twee andere meldingen waren al eerder binnen gekomen bij het NCP. Daarnaast heeft het NCP ondersteund bij een melding waarbij het Luxemburgse NCP de leiding heeft.

De stand van zaken³ in elk van deze meldingen is hieronder kort beschreven. Van alle meldingen zijn de bijbehorende documenten te vinden op de website.

Melding	NUON Energy NV – FNV Eemshaven
Datum ontvangst	27 juli 2012
Samenvatting	<p>De melding van FNV Eemshaven betreft een vermeende schending door NUON Energy NV, waarbij FNV aangeeft dat NUON in strijd handelt met in Nederland van kracht zijnde arbeidswetgeving en de OESO-richtlijnen op het gebied van ketenverantwoordelijkheid en arbeidsverhoudingen. De reden hiervoor is dat de onderaannemers (Mitsubishi) van NUON stelselmatig minder gunstige arbeidsnormen zouden hanteren voor de op de bouwplaats te werk gestelde werknemers dan in de Nederlandse regelgeving zijn vastgelegd. FNV vermoedt dat de lonen en arbeidsvoorwaarden veelal op basis van de nationaliteit van de werknemers worden bepaald.</p> <p>Op 17 december 2012 heeft het Nederlandse NCP in de eerste evaluatie geconcludeerd dat deze melding nader onderzoek rechtvaardigt, en heeft het zijn goede diensten aan de partijen aangeboden. Hiermee is een dialoog in gang gezet met gezamenlijke bijeenkomsten om een oplossing te vinden.</p>
Status	Partijen hebben onder leiding van het NCP overeenstemming bereikt over de door NUON te ondernemen stappen om haar invloed te vergroten op de keten van toeleveranciers.

³ Ten tijde van publicatie is het mogelijk dat sommige meldingen in een verdere fase zijn gekomen. De website www.oesorichtlijnen.nl bevat de meest recente stand van zaken.

Melding	Shell – Stroitel/Sakhalin Environmental Watch
Datum ontvangst	31 juli 2012
Samenvatting	<p>De melding betreft een vermeende schending van de Richtlijnen door Royal Dutch Shell en een aantal Britse financiële instellingen met betrekking tot hun rol in de ontwikkeling en uitvoer van het Sakhalin II project. Het Nederlandse en Britse NCP hebben de meldingen afzonderlijk en per bedrijf behandeld.</p> <p>In lijn met de OESO-richtlijnen heeft het NCP in de eerste evaluatie geconcludeerd dat de melding tegen Shell geen nader onderzoek rechtvaardigt omdat 1) de opgebrachte punten geen wezenlijk, gemotiveerd probleem betroffen en 2) het behandelen van de melding waarschijnlijk niet zou bijdragen tot het bevorderen van een effectieve implementatie van de OESO-richtlijnen.</p>
Status	De melding is op 20 maart 2013 afgerond met de publicatie van de eerste evaluatie waarin wordt geconcludeerd dat in deze melding geen verdere procedure zal worden gestart.

Melding	POSCO, ABP, APG, NBIM – Lok Shakti Abhiyan, KTNC Watch, Fair Green and Global Alliance, ForUM
Datum ontvangst	9 oktober 2012
Samenvatting	<p>De melding betrof een vermeende schending van de OESO-richtlijnen door het pensioenfonds ABP en pensioenuitvoerder APG, met betrekking tot het minderheidsaandeel van ABP in het Zuid-Koreaanse bedrijf POSCO. ABP en APG worden in de melding aangesproken op hun verantwoordelijkheid om – ook als minderheidsaandeelhouder – bij investeringen een zorgvuldig <i>due diligence</i> onderzoek uit te voeren (het proces van het in kaart brengen van risico's van bedrijfsactiviteiten en -keten en het bepalen hoe hier mee om te gaan) en negatieve impact te vermijden of zoveel mogelijk te helpen verminderen.</p> <p>Het NCP heeft na ontvangst van de melding met de betrokken partijen een dialoog opgezet om te komen tot een oplossing van de vermeende schending. Op 6 maart 2013 zijn partijen een 'joint agreement' overeengekomen met betrekking tot de punten in de melding. De partijen bereikten overeenstemming over de stappen te nemen door APG om zodoende enige potentiële negatieve impact door hun minderheidsaandeel in POSCO te voorkomen of te verminderen, en om de acties van APG om POSCO te beïnvloeden effectiever te kunnen maken. Daarnaast kwamen partijen tot een Terms of Reference voor een mogelijke onafhankelijke Review and Assessment missie gericht op de specifieke onderwerpen uit te voeren in Odisha in India.</p>
Status	De melding is op 18 september 2013 afgerond met de publicatie van een eindverklaring waarin het NCP constateert dat APG haar verantwoordelijkheid als minderheidsaandeelhouder heeft genomen. Echter, constructieve dialoog tussen POSCO en stakeholders blijft essentieel voor verbetering op locatie.

Overige bijzonderheden	<p>Parallel aan de melding bij het Nederlandse NCP zijn ook bij het Noorse en Zuid-Koreaanse NCP meldingen ingediend gericht op respectievelijk het Noors pensioenfonds NIBM en POSCO zelf. Deze twee meldingen hebben elk geleid tot andere uitkomsten. In Noorwegen heeft het NCP, na de melding ontvankelijk te hebben verklaard, uiteindelijk een veroordelende eindverklaring uitgebracht als reactie op het feit dat NIBM niet wil meewerken aan de procedure. In Zuid-Korea besloot het NCP in zijn eerste evaluatie dat de melding tegen POSCO geen nader onderzoek benodigde, en sloot daarmee de melding af.</p> <p>Het Nederlandse NCP heeft gedurende de procedure nauw contact onderhouden met de twee andere NCP's om zo goed mogelijk de procedures en planning op elkaar af te stemmen. Ook met het uitbrengen van een Nederlandse eindverklaring is gewacht nadat mogelijke opties voor eventuele samenwerking volledig waren verkend.</p> <p>Deze situatie laat zien dat er tussen de NCP's onderling nog veel werk te doen is op het gebied van 'functional equivalence' zodat wereldwijd een meer eenduidige afweging gehanteerd wordt bij meldingen. Dit komt de voorspelbaarheid en onpartijdigheid van het werk van het NCP ten goede, waardoor de betrokken partijen – NGO's én bedrijven – beter weten wat een NCP kan betekenen.</p>
-------------------------------	--

De volgende twee meldingen zijn voorafgaand aan juli 2012 ontvangen bij het NCP en het afgelopen jaar behandeld.

Melding	Shell - Friends of the Earth/Amnesty International I
Datum ontvangst	25 januari 2011
Samenvatting	<p>De melding betreft een vermeende schending van de Richtlijnen door Royal Dutch Shell op het gebied van communicatie over olie lekkages in de Niger Delta, waarbij de melders aangeven dat het bedrijf misleidende informatie uitbrengt en relevante feiten weglaat over de oorzaak van de lekkages. Shell zou de communicatie hierover baseren op partijdige en niet-geverifieerde informatie en zodoende nalaten om betrouwbare en verifieerbare informatie te verstrekken aan zijn stakeholders, wat ook heeft bijgedragen aan niet-financiële informatie van mindere kwaliteit.</p> <p>De behandeling van de melding kreeg vorm als dialoog tussen de betrokken partijen. Ondanks dat er constructieve discussies plaatsvonden tijdens de gesprekken zijn partijen niet tot een overeenkomst gekomen. De eindverklaring benadrukt hoe het NCP de loop van de melding heeft gezien, wat de belangrijkste onderwerpen waren en bevat aanbevelingen voor effectieve toepassing van de Richtlijnen. De eindverklaring is gebaseerd op informatie verkregen van de partijen en de uitkomsten van de gesprekken.</p>
Status	Deze melding is afgerond met de publicatie van de eindverklaring op 19 juni 2013.

Melding	Shell - Friends of the Earth/Amnesty International II
Datum ontvangst	30 december 2011
Samenvatting	De melding betreft vermeende schendingen door Shell rond olie lekkages in de Niger Delta. In deze melding is, zoals afgesproken met de betrokken partijen, geen actie ondernomen in afwachting van de uitkomst van de eerdere melding tussen deze partijen (Shell I, zie boven).
Status	In vervolg op het afronden van de melding Shell I, hebben de melders deze melding ingetrokken in juni 2013. Een eindverklaring van het NCP volgt.

Melding: Arcelor Mittal – Friends of the Earth

Het afgelopen jaar is het Nederlandse NCP ook betrokken geweest bij een melding waarvan het NCP in Luxemburg hoofdbehandelaar is. De melding, ingediend door Friends of the Earth tegen het bedrijf Arcelor Mittal op 24 januari 2011, betreft een vermeende schending door Arcelor Mittal waarbij de melders stellen dat het bedrijf schuldig is aan mismanagement van een community fund in Liberia dat is opgezet als onderdeel van een mijnbouwovereenkomst tussen Arcelor Mittal en Liberia. Daarbij zouden de opbrengsten van het fonds worden gebruikt voor lokale ontwikkeling in een aantal staten in Liberia waar de mijnbouwactiviteiten van Arcelor Mittal met name impact hebben. Het Nederlandse NCP ondersteunt Luxemburg bij de behandeling van deze melding, waarvoor mevrouw Maartje van Putten in september 2012 is aangetrokken als externe mediator.

Sinds de instelling van het NCP in zijn huidige vorm in 2007 zijn er in totaal tien meldingen binnengekomen. Het afgelopen jaar liet een toename zien in het aantal ontvangen meldingen (vier ontvangen meldingen tussen juli 2012 en juni 2013). De herziening van de OESO-richtlijnen in 2011 kan daar aan hebben bijgedragen: deze herziening heeft de OESO-richtlijnen breder toepasbaar gemaakt door het explicieter benoemen en uitwerken van concepten als due diligence en ketenverantwoordelijkheid.

De meldingen die in deze periode zijn behandeld reflecteren dit: de OESO-richtlijnen vinden in de praktijk een steeds bredere toepasbaarheid. Zo betreft één melding een situatie in de financiële sector, waar de melders een financiële instelling aanspreken op hun verantwoordelijkheid om te beschikken over een due diligence proces in hun bedrijfsvoering en (investerings)beleid: bedoeld om risico's van negatieve effecten van hun bedrijfsactiviteiten (waaronder investeringen en kredieten) in kaart te brengen en te bepalen hoe met die risico's om te gaan. De behandeling van de melding door het Nederlandse NCP bevestigt de verantwoordelijkheid van (minderheids)investeerdere om hun invloed aan te wenden om schendingen van de OESO-richtlijnen (dat wil zeggen, negatieve impact op bijvoorbeeld mensenrechten of milieu) door de partij waarin zij investeren zo veel mogelijk te verminderen en te voorkomen.

Een andere melding betreft juist activiteiten in Nederland van een Nederlandse multinationale onderneming. Ook hier wordt breder gekeken naar de toepasbaarheid van de OESO-richtlijnen dan vaak in eerste instantie wordt aangenomen – of in elk geval wordt verwacht.

In dit geval werd dit Nederlandse bedrijf aangesproken op een vermeende schending bij activiteiten in Nederland door een van hun onderaannemers. Hierbij komt de vraag op of de Richtlijnen ook verder gaan dan Nederlandse regelgeving, bijvoorbeeld voor ketenverantwoordelijkheid voor het handelen van onderaannemers.

Wanneer een melding wordt afgesloten door een eindverklaring is dit niet altijd het einde van het proces om tot een oplossing van het geschil of tot een verbetering van de toepassing van de OESO-richtlijnen te komen. Vaak werken de betrokken partijen achter de schermen gezamenlijk verder om de gevonden oplossing in de praktijk goed uit te voeren.

Een voorbeeld hiervan is de case van Nidera. In 2012 werd een melding afgerond die was ingediend door twee Argentijnse NGO's in samenwerking met de Nederlandse organisaties SOMO en Oxfam Novib betreffende activiteiten in Argentinië door het Nederlandse graanbedrijf Nidera Holdings BV. Een jaar na het afronden van deze melding waarin verschillende aanpassingen in het mensenrechtenbeleid van het bedrijf werden afgesproken, ontving het NCP een vervolgrapportage van de NGO's over de genomen stappen bij Nidera waaronder het implementeren van een ondernemingsbrede Human Rights Policy en Human Rights Due Diligence Procedure. Dit vervolg toont ook de betekenis van een stakeholderdialoog in het verder implementeren van MVO-onderwerpen binnen een onderneming.

Ook van een andere eerdere melding, betreffende het bedrijf G-Star, ontving het NCP een update over de ontwikkelingen ter plaatse sinds het afronden van de melding. Deze, maar ook alle andere updates over NCP-meldingen, zijn te vinden op de website.

| 21 |

Het NCP kan partijen ook bijstaan voordat er sprake is van een formele melding. Op verzoek kan er een informele dialoog worden gestart om partijen (maatschappelijke organisaties en bedrijven) al in een eerder stadium met elkaar in gesprek te brengen om zodoende verdere escalatie van een meningsverschil te voorkomen.

In de praktijk brengen van de *Procedural Guidance*

De manier waarop een NCP functioneert wordt geleid door procedurele aanwijzingen opgenomen in de OESO-richtlijnen. De basiscriteria staan op pagina 8. Het sterker verankeren van deze criteria is bij het Nederlandse NCP een continue proces.

Het afgelopen jaar is hier wederom een aantal stappen in gezet: bijvoorbeeld door het verder aanscherpen van de meldingsprocedure en betere communicatie hierover. Dergelijke stappen zorgen voor een verdere professionalisering van het NCP en een betere verankering van de kerncriteria voor het functioneren van NCP's in de dagelijkse praktijk.

Betrokken bij een melding, en dan?

Hoe kijken melders & bedrijven die betrokken zijn bij een melding aan tegen het NCP, en hoe er tijdens de behandeling van een melding wordt gewerkt? Twee partijen, betrokken bij de melding over ABP/APG (zie ook pagina 18), vertellen hieronder hun indrukken.

Wiert Wiertsema, Both Ends

“Ik ben zeer tevreden over de voortvarende en zorgvuldige wijze van behandeling van de melding. Het NCP is zeer behulpzaam geweest in het waarborgen van een platform van vertrouwen tussen alle bij de melding betrokken stakeholders.

De melding waar Both ENDS bij betrokken was, betrof echter meerdere NCP's: hoewel iedere NCP formeel een eigen verantwoordelijkheid heeft, is het te overwegen de balans tussen deze eigen verantwoordelijkheid en een gedeelde verantwoordelijkheid van alle NCP's die bij dezelfde melding betrokken zijn nader te onderzoeken.”

Anna Pot, APG

“APG werkt al sinds jaar en dag goed samen met de NGO's die de casus over POSCO indienden. We hebben met het NCP samen gewerkt om te komen tot een onafhankelijk onderzoek naar de lokale situatie in India waar POSCO zijn activiteiten ontwikkelt. Zo'n onderzoek zou de eerste welkome stap kunnen zijn in het realiseren van meer constructieve verhoudingen tussen POSCO en de lokale gemeenschappen. Een effectief lokaal stakeholder-engagement is immers van belang voor het slagen van de projecten van POSCO, dat daarmee een betere belegging wordt voor onze pensioenfondsklanten. Het NCP heeft de melding voortvarend behandeld en zorgvuldig onderzocht. Na een aantal constructieve gesprekken met APG en de NGO's concludeerde het NCP dat APG en ABP handelen in lijn met de OESO-richtlijnen.”

26-27 JUIN 2013

FORUM MONDIAL SUR LA CONDUITE RESPONSABLE DES ENTREPRISES

4

**Proactieve agenda &
internationale samenwerking
NCP's**

Elk land dat de OESO-richtlijnen onderschreven heeft, beschikt over een Nationaal Contactpunt. Maar, wereldwijd zijn de NCP's elk op een eigen manier ingericht naar inzicht van het betreffende land en binnen de kaders die worden aangegeven in de Procedural Guidance van de OESO-richtlijnen.

Internationale samenwerking

Tussen de NCP's is regelmatig contact om te leren van elkaars ervaringen, om zoveel mogelijk te komen tot een gelijkwaardig functioneren ('functional equivalence') en om minder ervaren NCP's bij te staan in het opbouwen van hun organisatie en expertise. Dit vindt plaats in de vorm van een jaarlijkse vergadering bij de OESO in Parijs, workshops en bilaterale contacten tussen NCP's. Het Nederlandse NCP heeft een actieve rol in het internationale netwerk en onderhoudt contact met verschillende NCP's. Dit komt tot uiting in de behandeling van meldingen waar zo goed mogelijk afstemming wordt gezocht met andere NCP's wanneer relevant. Naast contacten in het kader van meldingen vindt uitwisseling tussen NCP's ook plaats over algemene thema's zoals communicatie of andere relevante vraagstukken.

Een voorbeeld van deze internationale samenwerking is de workshop over de rol van een NCP en de OESO-richtlijnen waar de voorzitter van het Nederlandse NCP, Frans Evers, in december 2012 voor werd uitgenodigd in Brazilië. De workshop werd gehouden voor de Braziliaanse NCP-leden en betrokken ministeries waarbij verteld werd over Nederlandse ervaringen met de toepassing van de OESO-richtlijnen en hoe een NCP kan worden ingericht.

| 25 |

Proactieve agenda

Vanuit de OESO en het wereldwijde netwerk van NCP's is er continue aandacht voor het bevorderen van de toepassing van de OESO-richtlijnen. In het kader hiervan wordt er op een aantal specifieke thema's samengewerkt met als doel om de verdere praktische toepasbaarheid van de Richtlijnen binnen een thema of sector te vergroten. Nederland is een van de betrokkenen in een project rond de financiële sector, dat als doel heeft om verder uit te werken hoe de sector de OESO-richtlijnen kan toepassen, met specifieke aandacht voor de uitvoering van due diligence.

Als onderdeel hiervan was het Nederlandse NCP eind juni mede-organisator van de tweede dag van het Global Forum on Responsible Business Conduct. Tijdens de eerste editie van dit Forum, bedoeld om in een breed internationaal gezelschap te discussiëren over de dilemma's die spelen bij de verdere toepassing van de Richtlijnen, kwam de financiële sector bij een themadag uitgebreid aan bod.

Tijdens deze dag werden de uitkomsten van het onderzoek *Environmental and social risk due diligence in the financial sector* gepresenteerd: een inventarisatie van de huidige praktijk rond due diligence in de financiële sector. Aan de hand hiervan werd de discussie verder gevoerd over hoe financiële instellingen om kunnen gaan met de OESO-richtlijnen en wat de rol van NCP's hierbij kan zijn.

| 26 |

5

Organisatie NCP

In 2012/2013 liep het reguliere werk van het NCP natuurlijk gewoon door. Maar achter de schermen is het een en ander veranderd.

Verandering binnen het NCP

In 2007 is de huidige vorm van het NCP vastgelegd, waarbij is gekozen voor een NCP op afstand van de overheid: vier onafhankelijke leden werden aangesteld om de taken van het NCP – bemiddeling en voorlichting – uit te voeren, ondersteund door vier adviserende leden van verschillende ministeries en een secretariaat. In 2011 is besloten tot een rooster van aftreden waarmee jaarlijks een onafhankelijk lid wordt opgevolgd.

In april 2013 verliep de termijn van een van de vier leden van het NCP, mevrouw prof. dr. Joske Bunders. Joske Bunders was sinds de instelling van het huidige NCP in 2007 aan het NCP verbonden. Zij is vanuit het NCP behandelaar geweest van verschillende meldingen. Daarnaast heeft ze het Nederlandse NCP vertegenwoordigd bij de *peer review* van het Japanse NCP in 2012.

“Het meest bijzondere was voor mij om bedrijven die een ‘melding’ hadden gekregen, mee te krijgen in een uitdagend proces dat uiteindelijk voor hen ook inspirerend en nuttig was.”

mevrouw prof. dr. Joske Bunders, NCP-lid 2007-2013

| 29 |

In het voorjaar van 2013 heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken een opvolger gezocht om de ontstane vacature in te vullen. Onderdeel hiervan was onder andere het meenemen van mogelijke kandidaten voorgesteld door de *key stakeholders* van het Nederlandse NCP (te weten: VNO-NCW, FNV & OECD Watch) en een vacaturestelling in de Staatscourant (gepubliceerd 4 maart 2013). Per 1 mei 2013 is mevrouw Maartje van Putten door de Minister van Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking aangesteld als nieuw lid van het NCP. Maartje van Putten neemt een lange carrière met zich mee als mediator, waaronder (advies) functies bij de Wereldbank en de European Investment Bank (EIB). Maartje van Putten was ook de externe mediator in een melding van het NCP in Luxemburg betreffende het bedrijf Arcelor Mittal (zie ook pagina 20).

Bestuurlijke verhuizing

Met het onderschrijven van de OESO-richtlijnen volgt de verplichting voor het instellen van een Nationaal Contactpunt door de bewuste nationale overheid. In Nederland was het NCP tot oktober 2012 geplaatst onder de politieke verantwoordelijkheid van de staatssecretaris van Economische Zaken. Het secretariaat van het NCP was ondergebracht bij het Directoraat-Generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen (DGBEB).

In oktober 2012 trad in Nederland het kabinet Rutte-II aan waarin een nieuwe ministerspost werd gecreëerd: een minister van Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking, op

het departement van Buitenlandse Zaken. Deze wijziging betekende ook dat DGBEB van het ministerie van Economische Zaken verhuisde naar het ministerie van Buitenlandse Zaken. Het NCP valt daarmee onder de (politieke) verantwoordelijkheid van de nieuwe minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking Lilianne Ploumen. Het NCP secretariaat is tegenwoordig gehuisvest bij het ministerie van Buitenlandse Zaken.

NCP-secretariaat

In het jaar 2012/13 is er veel aandacht geweest voor het versterken van de ondersteuning van het NCP, met name door het uitbreiden van de bezetting van het secretariaat. De behoefte om het secretariaat te versterken kwam onder andere vanuit het groeiende aantal meldingen dat het Nederlandse NCP de afgelopen periode heeft ontvangen en de sterkere focus op de communicatie & voorlichtingstaak van het NCP.

Het secretariaat is van belang voor het goed functioneren van het NCP, bijvoorbeeld bij de behandeling van meldingen, het bij elkaar brengen van partijen en het vergroten van de zichtbaarheid van het NCP. Het secretariaat fungeert hierbij als eerste aanspreekpunt: zowel voor melders maar ook juist voor bedrijven met vragen over de praktische toepasbaarheid van de OESO-richtlijnen.

| 30 |

Een belangrijke wijziging in de werkzaamheden van het secretariaat in deze periode was het anders vormgeven van de werkzaamheden rond voorlichting. Vanaf oktober 2012 zijn deze werkzaamheden weer ondergebracht bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, nadat deze de afgelopen jaren extern werden uitgevoerd. Gedurende dit rapportagejaar is vervolgens gewerkt aan een vernieuwing van de voorlichtingsrol, waar hoofdstuk 2 meer over vertelt.

6

Vooruitblik 2014

Het NCP heeft het afgelopen jaar met name gewerkt aan: het professionaliseren van de werkwijze, het ontwikkelen van nieuw communicatiemateriaal, het versterken van internationale samenwerkingen, maar natuurlijk ook zo goed mogelijk komen tot een oplossing voor de toekomst bij de behandeling van meldingen over vermeende schendingen van de OESO-richtlijnen.

Met het vernieuwen van de website wordt een volgende stap gezet in de vernieuwing van de communicatiemiddelen waarmee het NCP vertelt over de OESO-richtlijnen. Het doel hiervan is om de informatie gemakkelijk toegankelijk te maken voor bedrijven, maar ook voor partijen zoals NGO's of andere NCP's. Een nieuw ontwerp en update van de inhoud van de site is hier een belangrijk onderdeel van.

Zoals ook eerder geconstateerd in dit jaarverslag is het rechtstreeks in gesprek zijn met bedrijven en anderen over het belang van de OESO-richtlijnen en hoe je hier mee om kunt gaan de beste manier om de toepassing van de OESO-richtlijnen te bevorderen. Want juist dan kun je verder praten over vragen over bijvoorbeeld de invulling van het thema vakbondsvrijheid binnen een bedrijf. Om deze rol beter te kunnen invullen gaat het NCP op zoek naar partners om hierin gezamenlijk op te treden. Ook is een dergelijke samenwerking van belang om de vragen binnen de proactieve agenda gericht op de financiële sector verder te kunnen beantwoorden: juist door in gesprek te gaan met partijen in de sector zelf kan dit verder worden opgepakt.

| 33 |

Het NCP werkt in nauwe aansluiting met verschillende initiatieven in Nederland, waaronder de IMVO-commissie van de SER waar MVO al lang een belangrijk onderwerp is. Sinds het aantreden van minister Ploumen is de aandacht voor het thema Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen verder toegenomen, mede ook door ongelukken zoals die in Bangladesh zijn voorgevallen in textiel fabrieken. Voor het Nederlandse IMVO-beleid vormen de OESO-richtlijnen de basis, en het is dus niet verrassend dat in deze aandacht voor het thema ook het werk van het NCP en de OESO-richtlijnen een plek heeft. Op verzoek van de Tweede Kamer is onderzocht op welke wijze het functioneren van het NCP verder versterkt zou kunnen worden. In het Nationaal Actieplan bedrijfsleven en mensenrechten⁴ zijn de bevindingen van het onderzoek uiteengezet. Het onderzoek geeft aanleiding tot een aantal aanpassingen in het Instellingsbesluit van het NCP.

Zo krijgt het kabinet de mogelijkheid om in zwaarwegende situaties het NCP te vragen om een bedrijfsverstijgend onderzoek te doen naar MVO kwesties, waarbij een advies van het NCP nodig is om de maatschappelijke dialoog te ondersteunen. Daarnaast is het wenselijk om het overleg dat het NCP reeds structureel voert met maatschappelijke organisaties en werkgevers- en werknemersorganisaties een formele basis te geven in het Instellingsbesluit. Aan de SER is verzocht om in het briefadvies over de wijze waarop effectieve MVO afspraken met bedrijfssectoren gesloten kunnen worden, aandacht te besteden aan de rol die het NCP als facilitator of geschillenbeslechtingsmechanisme bij die afspraken zou kunnen vervullen.

⁴ Op 20 december 2013 is het Nationaal Actieplan bedrijfsleven en mensenrechten gepubliceerd (Kamerstuk 26 485, nr.174).

Voor de zomer van 2014 zal de Tweede Kamer een voorstel daartoe met toelichting ontvangen van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Tegelijkertijd blijft de kern van de werkzaamheden van het NCP overeind: bedrijven en andere organisaties bijstaan om zodoende bij te dragen, door middel van de OESO-richtlijnen, aan verantwoord ondernemerschap over de grens.

colofon

Foto bij Hoofdstuk 2: gebruikt met dank aan NEN/ISO26000
Foto bij Hoofdstuk 4: OECD/Herve Cortinat
Overige foto's: Paul Voorham

selMexicoStPetersburgParamariboAnkaraRabatBelgradoRabatAtheneHarareNewYorkAntwerpenBuenosBogotáKairoHarareLagosManaguaQuito
mburgLagosColomboMexicoBratislavaLusakaBangkokSarajevoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeWelli
ngtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmKopenhagenCotonouBuenosAiresAddisAbebaLissabonParijsRabatDüsseldorfTokioLuxembur
MontevideoChicagoBagdadPortOfSpainBoekarestLuxemburgDakarHoungtonAlmatyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaamSofiaD
aiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadougouAlgiersKingstonStPetersburgAmmanMilaanMexicoTeheranAbuDhabiFrankf
MainBelgradoTorontoAddisAbebaAnkaraSarajevoPortOfSpainAiresStockholmAmsterdamAbebaTripoliLaPazKairoManaguaBagdadLosAngelesKiev
KaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNewYorkRiyadBamakoTelAvivKingstonMontevide
LaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaTeheranSeoulMontevideoBrasiliaPretoriaAnkaraBomaySofiaTorontoRomeZag
WashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntwerpenSao
auloBagdadLaPazParijsTorontoBrusselBerlijnPekingMontevideoAbuDhabiTelAvivLondenIstanboelAlmatyBangkokHelsinkiSanJoséParamariboAnkar
aoPauloPretoriaBangkokMilaanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKarachi
ncouverSantiagoDeChileTunisManaguaTeheranCotonouTokioTunisHelsinkiBoekarestHamburgKopenhagenStockholmWellingtonMelbourneKopenh
enRabatBerlijnAntwerpenSanJoséRomeLuxemburgSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBam
oJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadLuandaMadridVaticaanstadWarschauBrasiliaVancouverAntwerpenDakarDarEs
amDubaiTripoliMaputoDublinBrusselSanJoséTelAvivMilaanBoedapestLusakaFrankfurtAmMainMelbourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCar
aBamakoIslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéRiyadhMuscatKampalaParijsMadridBelgradoBelgradoSarajevoPraa
apstadMelbourneLaPazTunisMoskouLosAngelesNewDelhiAddisAbebaAntwerpenBrusselWashingtonLusakaWenenHongKongBogotáLuandaRabatT
oWellingtonTokioMoskouAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAlgiersMilaanMontevideoVancouverAnkaraBarcelonaPraagColomboW
rschauMadridPretoriaBonnAtheneIstanboelWashingtonWellingtonKhartoemBonnLusakaDublinShanghaiWenenJakartaStockholmSanJoséManagua
NewYorkKhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSantiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaH
annaBerlijnHongKongMilaanCannerraHamburgNairobiPraagIslamabadAbuDhabiQuitoTripoliWashingtonDubaiRomeJakartaLimaLondenStockhol
MoskouNewYorkAddisAbebaNewYorkSingaporeSeoulHongKongFrankfurtAmMainKarachiBratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBra
lavaTunisLuxemburgZagrebMontrealSofiaSydneySantiagoDeChileLondenDüsseldorfAtheneNewYorkBrusselJakartaKarachiLuxemburgNairobiDarEs
amAntwerpenAddisAbebaRabatSantiagoDeChileHamburgKobeYaoundéAddisAbebaMadridBangkokDüsseldorfTelAvivParijsSeoulParamariboCoton
LaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagrebRiyadLosAngelesMilaanDarEsSalaamOsloLuandaNewYorkKhartoemBoedapestAbuDhabi
mburgSaoPauloMexicoManillaBangkokMünchenBuenosAiresSarajevoAnkaraStPetersburgShanghaiBagdadJakartaKeoalaLoempoeTunisOsloBratis
MontrealDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoIslamabadKingstonDamascusTunisBogotáKopenhagenWenenCaracasBernKoealaLoemp
TokioDublinAlmatyNewDelhiAtheneRiyadPortOfSpainBonnShanghaiRiyadhKhartoemZagrebSofiaLagosKobeDublinQuitoLondenPretoriaAlmatyKara
AnkaraTokioHavannaBonnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopenhagenBagdadHongKongAlmatyMuscatAbuDhabiWenenSanJoséKoweitWenenK
ParijsBuenosAiresMadridKoweitHarareParijsMoskouPretoriaTripoliMadridDamascusPraagKobeKoealaLoempoeKaapstadLuandaKievLusakaDarE
lalaanMelbourneZagrebParijsHoustonWindhoekParamariboBamakoBonnCotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPaul
retoriaMaputoAmmanBagdadNewDelhiLimaLaPazQuitoBogotáBamakoHamburgAlgiersLuandaKingstonRiyadMoskouLagosManaguaBuenosAires
anillaLimaMelbourneMexicoColombocannerraAbuDhabiMelbourneWenenDarEsSalaamBrasiliaKoweitParijsJakartaIstanboelTeheranKhartoemAbuj
arijsStockholmTorontoNewDelhiQuitoSeoulBangkokWenenLaPazParamariboBoekarestSarajevoKoealaLoempoeBoekarestKingstonAlgiersStockhol
LosAngelesDubaiSingaporeAnkaraAmmanCannerraBogotáParijsLaPazWenenAccraVaticaanstadPortOfSpainHoustonPretoriaLaPazIstanboelBoedape
HamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgiersKhartoemDubaiKobeBrusselMexicoStPetersburgParamariboAnkaraRabatBelgradoRabatAthe
HarareNewYorkAntwerpenBuenosBogotáKairoHarareLagosManaguaQuitoHamburgLagosColomboMexicoBratislavaLusakaBangkokSarajevoDama
HoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeWellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmKopenhagenC
onouBuenosAiresAddisAbebaLissabonParijsRabatDüsseldorfTokioLuxemburgMontevideoChicagoBagdadPortOfSpainBoekarestLuxemburgDakarHou
nAlmatyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadougou
ngiersKingstonStPetersburgAmmanMilaanMexicoTeheranAbuDhabiFrankfurtAmMainBelgradoTorontoAddisAbebaAnkaraSarajevoPortOfSpainAiresSt
gholmAmsterdamAbebaTripoliLaPazKairoManaguaBagdadLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedape
NewYorkMaputoColomboNewYorkRiyadBamakoTelAvivKingstonMontevideoLaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaTehe
SeoulMontevideoBrasiliaPretoriaAnkaraBomaySofiaTorontoRomeZagrebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMapu
ManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntwerpenSaoPauloBagdadLaPazParijsTeheranLaPazBrusselBerlijnMontevideoAbu
TelAvivLondenIstanboelAlmatyBangkokHelsinkiSanJoséParamariboAnkaraSaoPauloPretoriaBangkokMilaanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSa
rjoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKarachiVancouverSantiagoDeChileTunisManaguaTeheranCotonouTokioTunisH
BoekarestHamburgKopenhagenStockholmWellingtonMelbourneKopenhagenRabatBerlijnAntwerpenSanJoséRomeLuxemburgSofiaHoustonRiyadDü
ldorfAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadLuand
MadridVaticaanstadWarschauBrasiliaVancouverAntwerpenDakarDarEsSalaamDubaiTripoliMaputoDublinBrusselSanJoséTelAvivMilaanBoedapestLus
aFrankfurtAmMainMelbourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCannerraBamakoIslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaou
déRiyadhMuscatKampalaParijsMadridBelgradoBelgradoSarajevoPraagKaapstadMelbourneLaPazTunisMoskouLosAngelesNewDelhiAddisAbebaAnt
werpenBrusselWashingtonLusakaWenenHongKongBogotáLuandaRabatTokioWellingtonTokioMoskouAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMap
AlgiersMilaanMontevideoVancouverAnkaraBarcelonaPraagColomboWarschauMadridPretoriaBonnAtheneIstanboelWashingtonWellingtonKhartoem
BonnLusakaDublinShanghaiWenenJakartaStockholmSanJoséManaguaNewYorkKhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSantia
DeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHavannaBerlijnHongKongMilaanCannerraHamburgNairobiPraagIslamabadKiy
DhabiQuitoTripoliWashingtonDubaiRomeJakartaLimaLondenStockholmMoskouNewYorkAddisAbebaNewYorkSingaporeSeoulHongKongFrankfurtA
MainKarachiBratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislavaTunisLuxemburgZagrebMontrealSofiaSydneySantiagoDeChileLonden
üsseldorfAtheneNewYorkBrusselJakartaKarachiLuxemburgNairobiDarEsSalaamAntwerpenAddisAbebaRabatSantiagoDeChileZagrebHamburgKobeYaoundé
AddisAbebaMadridBangkokDüsseldorfTelAvivParijsSeoulParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagrebRiyadLosAngel
MilaanDarEsSalaamOsloLuandaNewYorkKhartoemBoedapestAbuDhabiHamburgSaoPauloMexicoManillaBangkokMünchenBuenosAiresSarajevoAn
StPetersburgShanghaiBagdadJakartaKeoalaLoempoeTunisOsloBratislavaMontrealDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoIslamabadRiy
nDamascusTunisBogotáKopenhagenWenenCaracasBernKoealaLoempoeTokioDublinAlmatyNewDelhiAtheneRiyadPortOfSpainBonnShanghaiKiy
hartoemZagrebSofiaLagosKobeDublinQuitoLondenPretoriaAlmatyKarachiAnkaraTokioHavannaBonnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopenhage
BagdadHongKongAlmatyMuscatAbuDhabiWenenSanJoséKoweitWenenKievParijsBuenosAiresMadridKoweitHarareParijsMoskouPretoriaTripoliMa
nMadridDamascusPraagKobeKoealaLoempoeKaapstadLuandaKievLusakaDarEsSalaamMelbourneZagrebParijsHoustonWindhoekParamariboBamakoBo
CotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloPretoriaMaputoAmmanbagdadNewDelhiLimaLaPazQuitoBogotáBama
HamburgAlgiersLuandaKingstonRiyadMoskouLagosManaguaBuenosAiresManillaLimaMelbourneMexicoColombocannerraAbuDhabiMelbourneWena
nDarEsSalaamBrasiliaKoweitParijsJakartaIstanboelTeheranKhartoemAmmanParijsStockholmTorontoNewDelhiQuitoSeoulBangkokWenenLaPazPara
riboBoekarestSarajevoKoealaLoempoeBoekarestKingstonAlgiersStockholmLosAngelesDubaiSingaporeAnkaraAmmanCannerraBogotáParijsLaPaz
enenAccraVaticaanstadPortOfSpainHoustonPretoriaLaPazIstanboelBoedapestHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgiersKhartoemDub
KobeBrusselMexicoStPetersburgParamariboAnkaraRabatBelgradoRabatAtheneHarareNewYorkAntwerpenBuenosBogotáKairoHarareLagosManagua
toHamburgLagosColomboMexicoBratislavaLusakaBangkokSarajevoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoe
WellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmKopenhagenCotonouBuenosAiresAddisAbebaLissabonParijsRabatDüsseldorfTokioLux
urgMontevideoChicagoBagdadPortOfSpainBoekarestLuxemburgDakarHoungtonAlmatyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaamSofiaD
DubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadougouAlgiersKingstonStPetersburgAmmanMilaanMexicoTeheranAbuDhabiFra
furtAmMainBelgradoTorontoAddisAbebaAnkaraSarajevoPortOfSpainAiresStockholmAmsterdamAbebaTripoliLaPazKairoManaguaBagdadLosAngeles
KievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNewYorkRiyadBamakoTelAvivKingstonMon
ideoLaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaTeheranSeoulMontevideoBrasiliaPretoriaAnkaraBomaySofiaTorontoRomeZag
WashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntwerpen
aoPauloBagdadLaPazParijsTorontoBrusselBerlijnPekingMontevideoAbuDhabiTelAvivLondenIstanboelAlmatyBangkokHelsinkiSanJoséParamariboAnkar
SaoPauloPretoriaBangkokMilaanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKar
nVancouverSantiagoDeChileTunisManaguaTeheranCotonouTokioTunisHelsinkiBoekarestHamburgKopenhagenStockholmWellingtonMelbourneKop
hagenRabatBerlijnAntwerpenSanJoséRomeLuxemburgSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenB
amakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadLuandaMadridVaticaanstadWarschauBrasiliaVancouverAntwerpenDakarDar

sselMexicoStPetersburgParamariboAnkaraRabatBelgradoRabatAtheneHarareNewYorkAntwerpenBuenosBogotáKairoHarareLagosManaguaQuito
HamburgLagosColomboMexicoBratislavaLusakaBangkokSarajevoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoalaLoempoe
WingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmKopenhagenCotonouBuenosAiresAddisAbebaLissabonParijsRabatDüsseldorfTokioLuxemb
gMontevideoChicagoBagdadPortOfSpainBoekarestLuxemburgDakarHoustenAlmatyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaamSofia
DubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadougouAlgiersKingstonStPetersburgAmmanMilaanMexicoTeheranAbuDhabiFrank
AmMainBelgradoTorontoAddisAbebaAnkaraSarajevoPortOfSpainAiresStockholmAmsterdamAbebaTripoliLaPazKairoManaguaBagdadLosAngelesK
AnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNewYorkRiyadBamakoTelAvivKingstonMonte
deLaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaTeheranSeoulMontevideoBrasiliaPretoriaAnkaraBomaySofiaTorontoRomeZag
WashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntwerpen
oPauloBagdadLaPazParijsTorontoBrusselBerlijnPekingMontevideoAbuDhabiTelAvivLondenIstanboelAlmatyBangkokHelsinkiSanJoséParamariboAnk
aSaoPauloPretoriaBangkokMilaanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKor
vancouverSantiagoDeChileTunisManaguaTeheranCotonouTokioTunisHelsinkiBoekarestHamburgKopenhagenStockholmWellingtonMelbourneKope
agenRabatBerlijnAntwerpenSanJoséRomeLuxemburgSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBa
akJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadLuandaMadridVaticaanstadWarschauBrasiliaVancouverAntwerpenDakarDar
alaamDubaiTripoliMaputoDublinBrusselSanJoséTelAvivMilaanBoedapestLusakaFrankfurtAmMainMelbourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaC
erraBamakolslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéRiyadhMuscatKampalaParijsMadridBelgradoBelgradoSarajevoP
KaapstadMelbourneLaPazTunisMoskouLosAngelesNewDelhiAddisAbebaAntwerpenBrusselWashingtonLusakaWenenHongKongBogotáLuandaRab
oWellingtonTokioMoskouAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAlgiersMilaanMontevideoVancouverAnkaraBarcelonaPraagColombo
arschauMadridPretoriaBonnAtheneIstanboelWashingtonWellingtonKhartoemBonnLusakaDublinShanghaiWenenJakartaStockholmSanJoséManag
NewYorkKhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSantiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavanna
avanaBerlijnHongKongMilaanCanneraHamburgNairobiPraagIslamabadAbuDhabiQuitoTripoliWashingtonDubaiRomeJakartaLimaLondenStockh
mMoskouNewYorkAddisAbebaNewYorkSingaporeSeoelHongKongFrankfurtAmMainKarachiBratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraB
tislavaTunisLuxemburgZagrebMontrealSofiaSydneySantiagoDeChileLondenDüsseldorfAtheneNewYorkBrusselJakartaKarachiLuxemburgNairobiDar
alaamAntwerpenAddisAbebaRabatSantiagoDeChileHamburgKobeYaoundéAddisAbebaMadridBangkokDüsseldorfTelAvivParijsSeoelParamariboC
ouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagrebRiyadLosAngelesMilaanDarEsSalaamOsloLuandaNewYorkKhartoemBoedapestAbuDh
HamburgSaoPauloMexicoManillaBangkokMünchenBuenosAiresSarajevoAnkaraStPetersburgShanghaiBagdadJakartaKoalaLoempoeTunisOsloLra
vianaMontrealDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoIslamabadKingstonDamascusTunisBogotáKopenhagenWenenCaracasBernKoalaL
erTokioDublinAlmatyNewDelhiAtheneRiyadPortOfSpainBonnShanghaiRiyadhKhartoemZagrebSofiaLagosKobeDublinQuitoLondenPretoriaAlmatyKa
hivAnkaraTokioHavannaBonnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopenhagenBagdadHongKongAlmatyMuscatAbuDhabiWenenSanJoséKoweitWen
hivParijsBuenosAiresMadridKoweitHarareParijsMoskouPretoriaTripoliMadridDamascusPraagKobeKoalaLoempoeKaapstadLuandaKievLusakaDa
sSalaamMelbourneZagrebParijsHoustonWindhoekParamariboBamakoBonnCotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPa
oPretoriaMaputoAmmanBagdadNewDelhiLimaLaPazQuitoBogotáBamakoHamburgAlgiersLuandaKingstonRiyadMoskouLagosManaguaBuenosA
ManillaLimaMelbourneMexicoColomboCanneraAbuDhabiMelbourneWenenDarEsSalaamBrasiliaKoweitParijsJakartaIstanboelTeheranKhartoem
aParijsStockholmTorontoNewDelhiQuitoSeoelBangkokWenenLaPazParamariboBoekarestSarajevoKoalaLoempoeBoekarestKingstonAlgiersStock
mLosAngelesDubaiSingaporeAnkaraAmmanCanneraBogotáParijsLaPazWenenAccraVaticaanstadPortOfSpainHoustonPretoriaLaPazIstanboelBoeda
stHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgiersKhartoemDubaiKobeBrusselMexicoStPetersburgParamariboAnkaraRabatBelgradoRabatA
neHarareNewYorkAntwerpenBuenosBogotáKairoHarareLagosManaguaQuitoHamburgLagosColomboMexicoBratislavaLusakaBangkokSarajevoDar
scusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoalaLoempoeWellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmKopenha
otonouBuenosAiresAddisAbebaLissabonParijsRabatDüsseldorfTokioLuxemburgMontevideoChicagoBagdadPortOfSpainBoekarestLuxemburgDakarH
stonAlmatyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadoug
AlgiersKingstonStPetersburgAmmanMilaanMexicoTeheranAbuDhabiFrankfurtAmMainBelgradoTorontoAddisAbebaAnkaraSarajevoPortOfSpainAires
ockholmAmsterdamAbebaTripoliLaPazKairoManaguaBagdadLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoed
estNewYorkMaputoColomboNewYorkRiyadBamakoTelAvivKingstonMontevideoLaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaT
ranSeoulMontevideoBrasiliaPretoriaAnkaraBomaySofiaTorontoRomeZagrebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMap
oManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntwerpenSaoPauloBagdadLaPazParijsTorontoBrusselBerlijnPekingMontevideoAbuD
biTelAvivLondenIstanboelAlmatyBangkokHelsinkiSanJoséParamariboAnkaraSaoPauloPretoriaBangkokMilaanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairo
arajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKarachiVancouverSantiagoDeChileTunisManaguaTeheranCotonouTokioTunisHe
nkiBoekarestHamburgKopenhagenStockholmWellingtonMelbourneKopenhagenRabatBerlijnAntwerpenSanJoséRomeLuxemburgSofiaHoustonRiyadH
sseldorfAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadLu
aMadridVaticaanstadWarschauBrasiliaVancouverAntwerpenDakarDarEsSalaamDubaiTripoliMaputoDublinBrusselSanJoséTelAvivMilaanBoedapest
akFrankfurtAmMainMelbourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCanneraBamakolslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhY
undéRiyadhMuscatKampalaParijsMadridBelgradoBelgradoSarajevoPraagKaapstadMelbourneLaPazTunisMoskouLosAngelesNewDelhiAddisAbeba
werpenBrusselWashingtonLusakaWenenHongKongBogotáLuandaRabatTokioWellingtonTokioMoskouAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoM
utoAlgiersMilaanMontevideoVancouverAnkaraBarcelonaPraagColomboWarschauMadridPretoriaBonnAtheneIstanboelWashingtonWellingtonKhar
mBonnLusakaDublinShanghaiWenenJakartaStockholmSanJoséManaguaNewYorkKhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSan
oDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHavannaBerlijnHongKongMilaanCanneraHamburgNairobiPraagIslamaba
dAbuDhabiQuitoTripoliWashingtonDubaiRomeJakartaLimaLondenStockholmMoskouNewYorkAddisAbebaNewYorkSingaporeSeoelHongKongFrankfu
mMainKarachiBratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislavaTunisLuxemburgZagrebMontrealSofiaSydneySantiagoDeChileLond
DüsseldorfAtheneNewYorkBrusselJakartaKarachiLuxemburgNairobiDarEsSalaamAntwerpenAddisAbebaRabatSantiagoDeChileHamburgKobeYaoun
AddisAbebaMadridBangkokDüsseldorfTelAvivParijsSeoelParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagrebRiyadLosAn
esMilaanDarEsSalaamOsloLuandaNewYorkKhartoemBoedapestAbuDhabiHamburgSaoPauloMexicoManillaBangkokMünchenBuenosAiresSarajevo
karaStPetersburgShanghaiBagdadJakartaKoalaLoempoeTunisOsloBratislavaMontrealDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoIslamabadKi
ntonDamascusTunisBogotáKopenhagenWenenCaracasBernKoalaLoempoeTokioDublinAlmatyNewDelhiAtheneRiyadPortOfSpainBonnShanghaiRi
dhKhartoemZagrebSofiaLagosKobeDublinQuitoLondenPretoriaAlmatyKarachiAnkaraTokioHavannaBonnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopenha
nBagdadHongKongAlmatyMuscatAbuDhabiWenenSanJoséKoweitWenenKievParijsBuenosAiresMadridKoweitHarareParijsMoskouPretoriaTripoli
ridridDamascusPraagKobeKoalaLoempoeKaapstadLuandaKievLusakaDarEsSalaamMelbourneZagrebParijsHoustonWindhoekParamariboBamako
nnCotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloPretoriaMaputoAmmanBagdadNewDelhiLimaLaPazQuitoBogotáBa
oHamburgAlgiersLuandaKingstonRiyadMoskouLagosManaguaBuenosAiresManillaLimaMelbourneMexicoColomboCanneraAbuDhabiMelbourne
nenDarEsSalaamBrasiliaKoweitParijsJakartaIstanboelTeheranKhartoemAbujaParijsStockholmTorontoNewDelhiQuitoSeoelBangkokWenenLaPazP
mariboBoekarestSarajevoKoalaLoempoeBoekarestKingstonAlgiersStockholmLosAngelesDubaiSingaporeAnkaraAmmanCanneraBogotáParijsLaP
WenenAccraVaticaanstadPortOfSpainHoustonPretoriaLaPazIstanboelBoedapestHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgiersKhartoemD
aiKobeBrusselMexicoStPetersburgParamariboAnkaraRabatBelgradoRabatAtheneHarareNewYorkAntwerpenBuenosBogotáKairoHarareLagosManag
QuitoHamburgLagosColomboMexicoBratislavaLusakaBangkokSarajevoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoalaLoemp
WellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmKopenhagenCotonouBuenosAiresAddisAbebaLissabonParijsRabatDüsseldorfTokioLu
mburgMontevideoChicagoBagdadPortOfSpainBoekarestLuxemburgDakarHoustenAlmatyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaam
fiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadougouAlgiersKingstonStPetersburgAmmanMilaanMexicoTeheranAbuDhabi
nkfurtAmMainBelgradoTorontoAddisAbebaAnkaraSarajevoPortOfSpainAiresStockholmAmsterdamAbebaTripoliLaPazKairoManaguaBagdadLosAng
KievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNewYorkRiyadBamakoTelAvivKingstonM
tevideolaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaTeheranSeoulMontevideoBrasiliaPretoriaAnkaraBomaySofiaTorontoRomeZ
rebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntwer
nSaoPauloBagdadLaPazParijsTorontoBrusselBerlijnPekingMontevideoAbuDhabiTelAvivLondenIstanboelAlmatyBangkokHelsinkiSanJoséParamaribo
karaSaoPauloPretoriaBangkokMilaanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKa
chivancouverSantiagoDeChileTunisManaguaTeheranCotonouTokioTunisHelsinkiBoekarestHamburgKopenhagenStockholmWellingtonMelbourneK
enenRabatBerlijnAntwerpenSanJoséRomeLuxemburgSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLonden
amaKJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadLuandaMadridVaticaanstadWarschauBrasiliaVancouverAntwerpenDakarD

De richtlijnen & tools online

Ga naar www.oesorichtlijnen.nl en test uzelf. U vindt hier praktische informatie over de toepassing van de Richtlijnen, anti-corruptie tips, en de Navigator MVO-richtlijnen die ondernemers per sector toont welke richtlijnen van toepassing zijn.

Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen | Jaarverslag 2012/2013 | Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen

Meer informatie

Heeft u vragen over de toepassing van de OESO-richtlijnen of wilt u een melding doen?

Kijk op www.oesorichtlijnen.nl
Email ncpoecd@minbuza.nl of bel 070 348 4200

Deze brochure is een uitgave van:

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen voor
Multinationale Ondernemingen

DG-BEB/DIMH/IMVO
Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag